

تعریفات

تألیف میرسید شریف جرجانی

ترجمه حسن سیدعرب و سیما نوربخش

آثار مرجع فرزانه چاپ سپیده احرار

قطع وزیری، ۱۹۷ صفحه.

۱۳۷۷ هـ.ش.

شامل اصطلاحات معارف اسلامی است، و یکی از فرهنگهای مصطلحاتی است که در اواسط قرن هشتم به رشته تحریر درآمده است و یکی از آثار معتبر مؤلف دانشمند بزرگ میرسیدشریف جرجانی است. این اثر را به اعتبار اینکه اصطلاحات متداول در فرهنگ اسلامی به طور بسیار ساده با عباراتی موجز شرح کرده است، اهل فن راحة الحلقومش نامیده‌اند. می‌دانیم که فرق اصطلاح با واژه و لغت این است که اصطلاح نیاز به شرح و توضیح دارد و احياناً تعبیر و لغت چنین نیازی را ندارد.

اصطلاح از ریشه و ماده صلح است یعنی سازش و قرارداد. سازش و قرارداد بین اهل فن در هر فنی از فنون از تعدادی از واژه‌های خاص به عنوان اصطلاح استفاده شده که اهل همان فن معانی آنها را درمی‌یابند. معانی اصطلاحی قهراً با معانی لغوی اصطلاحات تناسبی دارد و مثلاً در اصطلاحات شرعی مانند صلوة و زکوة معانی خاصی داده شده است کلمة صلوة یعنی نماز اطلاق بر رکعات مخصوصی با اذکار و ادعیه و حرکات و سکانات خاصی می‌شود که شارع دین اسلام قرارداد کرده که حتی ممکن است التزاماً شامل مقارنات و مقدمات نماز هم بشود. این کلمه در لغت به معنی دعا است که البته در نماز دعا هم وجود دارد و کلمة زکوة در شرح اسلام اطلاق بر مقداری از اموال مخصوصی می‌شود که غلات چهارگانه و حیوانات سه گانه و طلا و نقره باشد که هر یک حد نصاب مخصوصی دارد و مقداری خاص که باید از اموال نامبرده خارج

آثار مرجع فروزان

تعريفات

فروهنك اصطلاحات معارف اسلامي

ميسر سنيده شريف جورجاني

ترجمه حسن ميند عرب / سيما نوربخش

تهران ۱۳۷۷

شده به طبقات ثمانيه داده شده و اين كلمه در لغت به معنی پاکی و پاکيزگی است که براساس دستور شارع اسلام آلودگی اموال با ادای زکات پاک می‌شود و همین وضع و حال را دارد. فطريه ماه مبارک رمضان، فرائض، ارث، تحول، و تقصیب، مؤجر، مستأجر، وديعه، امانت مضاربه، مزارعه، مساقات، خيار، خيار عيب، خيار غبن، بيع صرف، بيع ربوي، بيع مسلم، مرابحه، ربا، قرض، قرض الحسنه ذمه، (اشتغال، امر، نهی، فور، تراخي، واجب عيني، واجب كفائي، مقدمه واجب، نديه، اجتهاد، تقليد، و صدها اصطلاح ديگر که همه سازش و قراردادی است، و اصطلاحات فلسفی، مانند فساد، ماده و صورت هیولی، هیولای اولی، ماده‌المواد وجود، ماهیت، ذات، ذاتی، عرض، علم، قدرت، اراده، کلام، و غیره و همین‌طور است اصطلاحات منطقی مانند تصور و تصدیق.)

قضیه و اقسام آن، قیاسات، صغری کبری، حدوسود. اشکال اربعه و غیره و اصطلاحات نجومی، دب‌اصغر، دب‌اکبر، سعد، نحس طالع، غارب، اصطلاحات هیوی، فلک‌الافلاک، فلک اجرام فلکی، حرکات افلاک، فلک ممثل، فلک حاوی، محوی، هفت اورنگ و همین‌طور اصطلاحات کلامی و تقویم و علوم غریبه و غیره.

و بالجمله مجموعه اصطلاحات در هر فن که بین اهل آن متداول و احياناً بطور بدیهی در می‌یابند برای بیگانه از آن فن نظری است و از راه آموزش و توضیح و تفسیر قابل فهم می‌شود.

این اصطلاحات را یک نظر بوجود نیاورده است و در طول تاریخ هر مبتکر و واضع فن در وضع تعدادی از آنها دخالت داشته و به تدریج دانشمندان بعدی که در تکامل آن فن سهمی داشته‌اند به وضع اصطلاحات جدید پرداخته و آنها را کامل تر کرده‌اند.

و چنین نیست که کسانی به صورت اعضاء علمی و لغت‌ساز یک فرهنگستان با تصمیم قبلی جلسه تشکیل داده باشند و اصطلاح‌سازی کرده باشند و لذا در بین همین اصطلاحات خاص اصطلاحات عرفی هم وجود دارد که به مرور وارد شده است و مثلاً در تمدن جدید و علوم جدید و فنون مستحدثه و تکنولوژیهای متداول اصطلاحاتی می‌یابیم که متداول بین مردم و اهل پاره‌ای از فنون و صنایع است که به مناسبت و مشابهت خاص ساخته شده است مانند «سگ‌دست»، «خودرو» و «صداوسیما» و «جام جم» و «بلندگو» که ترجمه از لغات بیگانه است و احياناً منطبق با اصل اصطلاح هم نمی‌باشد. در علوم قدیمه در بخش اصول فقه هم اصطلاحات تقسیم شده است به عرفی و شرعی و فنی یعنی فلسفی، منطقی و ریاضی که قطب شیرازی در طبقه‌بندی علوم کل اصطلاحات متداول در قرن هفتم و هشتم را بیاورده است مربوط به همه علوم و صنایع حتی علوم بیطره و بیزره و علم‌الحیل و مکانیک سماوی که باید توجه داشت که پاره‌ای از اصطلاحات مشترک بین چند فن است که در هر فنی تفسیر خاصی دارد و مثلاً اصطلاح فصل و وصل در معانی بیان و علوم بلاغی یک تفسیر دارد و در فلسفه باب اثبات وجود هیولای اولای اجسام یک تغییر دیگر و در باب عرفان و مراحل سیروسلوک فصل و وصل تفسیر خاصی دیگر و ازین رو است که الزاماً باید در فهم معانی و تقاسیر اصطلاحات به استاد رجوع کرد و در هر مورد دقت کرد که اشتباهی رخ ندهد و چه بسیار کسان که علوم و فنون را به واسطه استعدادی که داشته‌اند خواسته‌اند بدون مراجعه به استاد فراگیرند و گرفتار اشتباه و لغزش شده‌اند و مثلاً اصطلاح جسد و اجساد در علوم غریبه و کیمیاوی یک تعبیر دارد و در هیأت یک تعبیر دارد و در فلسفه تغییری دیگر، اصطلاح هبوط و سقوط نیز در نجوم تعبیری دارد و در کلام تعبیری دیگر و اصطلاح استبداد در باب طهارت یک تعبیر دارد و در حیوان جلال یک تعبیر دیگر و در طلاق و عده طلاق تعبیری دیگر و به همین طریق.

گاه بود که این اصطلاح جنبه مجازی دارد به صورت استعاره یا غیر آن و بالجمله شرح و تغییر اصطلاحات برای اهل فن و کسانی که بخواهند به اصول و مبانی فن وارد شوند از ضروریات است و ازین روست که گفته‌اند اصطلاحات را باید به نزد استاد فن فرا گرفت و کسانی که خواسته‌اند از پیش خود فنی را بیاموزند چه بسا گرفتار اشتباهات و انحرافات شده‌اند چنانکه درباره احمد احسانی و سیدکاظم رشتی گفته‌اند. خلاصه اینکه فهم و درک اصطلاحات علوم و فنون نیاز به شرح و تفسیر دارد. در شرح حال ابن سینا آمده است که می‌گوید من چندین بار سعی

کردم فلسفه ماوراء را از آثار ارسطو بیاموزم و لذا آثار او را بارها خواندم و نفهمیدم تا اینکه از خواندن فلسفه مایوس شدم و به طبّ روی آوردم تا اینکه به فلان شرح اصطلاحات فارابی دست یافتم درهای دانش به رویم گشوده شد و فلسفه را از این راه بیاموختم که احياناً نظرش تفسیر فارابی، باشد بر مابعدطبیعت ارسطو یا رساله دیگر فارابی می باشد در تفسیر مصطلحات یا پاره ایی از مصطلحات و لذا بعد از ابن سینا و حتی خود ابن سینا در پاره ای از مؤلفات خود مانند «کتاب الحدود» ترجمه لرفون ورنه که ویژه تفسیر اصطلاحات است و نمطهای او آخر اشارات پاره ای از اصطلاحات شرح کرده است و بالجمله در اغلب کتب فلسفی و اصولی و شروحنی که بر کتب فقهی نوشته شده است پاره ای از اصطلاحات شرح شده است. «مباحث الفاظ سبک اصولی عمده» توجه به شرح اصطلاحات و تعریفات آنها شده است. در کتب صرفی و نحوی و شروح آنها نیز بطور پراکنده اصطلاحات ویژه آنها شرح و تفسیر شده است. اما از قرن هفتم بدین سوی پاره ای از علما اقوام به تدوین و تألیف رساله و مجموعه هایی از اصطلاحات و شرح و تفسیر آنها به صورت گسترده تر کرده اند یعنی مفصل تر از کاری که ابن سینا در شرح و تفسیر پاره ای از اصطلاحات فلسفی کرده که جامع تر از همه آنها تعریفات دانشمند قرن هشتم میرسید شریف جرجانی است که شامل اصطلاحات متنوع علوم و فنون است این کتاب از همان روزگار حیات سید میرشریف مورد توجه و استناد علما و ادباء قرار گرفت و از کتب مأخذ به حساب آمده است که اخیراً فاضل ارجمند جناب حسن سیدعرب با همیاری همسر فاضله شان خانم سیما نوریخس اقدام به ترجمه آن به فارسی کرده اند که بدین ترتیب بهره بردن از آن را عام تر و گسترده تر فرموده اند که مبتدیان را به کار آید و مترسلان را به بلاغت افزایش دهد. استفاده از این کتاب را به فرهنگ دوستان و دانشجویان و دانش آموزان توصیه می کنم و توفیق و سعادت مترجمان را از خداوند متعال در خدمت به علم و فرهنگ بیش از پیش خواستارم.